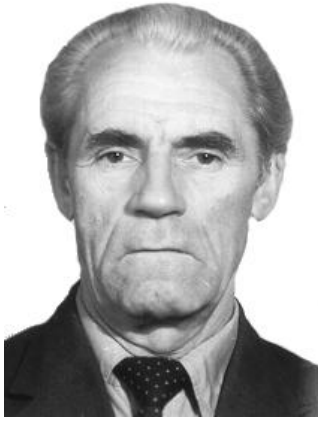

—УДК 316.7 (477)

Бакалець Олександр Григорович. Народився 10.05.1937 р., закінчив факультет журналістики Московського держуніверситету ім. М.В. Ломоносова, працював у миколаївській обласній газеті "Южная правда", на керівних посадах у партійних органах. З 1989 року – старший викладач, доцент МДПІ, кандидат філософських наук, доцент. Нині працює доцентом кафедри соціально-політичних наук МННЦ ОНУ ім. І.І. Мечникова, автор більше 50 наукових статей.

Українофобія: історія і сьогодення

У статті зроблена спроба подати визначення українофобії як соціального явища, його співвідношення з іншими політологічними дефініціями: шовінізм, націоналізм, русофобія та ін. На основі фактичного і статистичного матеріалу з історичного минулого і сьогодення Миколаївщини висвітлюється

Органічне неприйняття частиною росіян мови, культури взагалі, традицій та звичаїв українського етносу, небажання втратити політико-економічне і духовне панування в Україні – явища, які мають глибоке історичне коріння. Про це свідчать приклади з епох Петра I й Катерини II, коли навіть Біблію забороняли друкувати українською мовою. Більше того, названа цариця для загального відома зробила навіть такий висновок: "Украинского языка не было, нет и быть не может".

Тут уже проявилось не тільки несприйняття культури іншої нації чи страх за її розвиток, а й шовіністична політика "великої" нації, "направленная на порабощение и эксплуатацию других наций, дискриминацию в экономической, политической и культурной области". Це визначення шовінізму, взяте з російського політичного словника, і є підґрунтям українофобії.

Таких прикладів приниження і поневолення інших націй в ім'я великої російської можна навести багато. По суті, з давніх давен шовіністична діяльність політичних лідерів російської, а пізніше російсько-радянської імперії не переривалась. Вона й формувала відповідну свідомість у людей російської національності, яка й сьогодні проявляється у формі соціально-шовіністичних стереотипів. А це – "...стійкі, емоційно забарвлені схематичні образи, існуючі в масовій свідомості, які використовуються з метою формування суспільної думки в дусі ворожнечі до "чужих" етносів" [2]. Вони зароджуються тоді, коли вияви морально-етичних цінностей пануючого народу в імперії

перетворюються в самозахоплення, самовихваляння, що зрештою призводить до приниження цінностей інших національних спільностей.

Українофобія має різноманітні прояви. На *соціально-психологічному рівні* – це зневажливе, нетерпиме ставлення до всього українського, особливо до мови. На *ідейно-політичному* – "обґрунтування" славнозвісної тези про "найвищу" розвиненість "великого і могутнього російського народу" і відмирання "селянської української нації". На цій основі й здійснюється російськомовна експансія, роздмухування і організація різного роду пропагандистських антиукраїнських компаній під гаслами необхідності державної двомовності. На рівні *соціальної практики* – це блокування заходів щодо українського національно-культурного відродження.

Як свідчить історія, останнє особливо спалахує з новою силою в переломні моменти розвитку, який, до речі, відбувається сьогодні. В ці ж часи українофобія нерідко набуває цинічних і агресивних форм. Звернемося до фактів. У лютому 2000 р. Конституційний Суд України на запит 51 народного депутата виніс чітке тлумачення необхідності застосування державної мови в органах державної влади, місцевого самоврядування та навчальних закладах. Відразу ж Міністерство закордонних справ Росії у своїй ноті державному керівництву України звинуватило його у згортанні російської мови в державі, закритті російськомовних шкіл і забороні вживати російську мову. Такі надумані звинувачення підтримали місцеві українофоби [3].

Подібна практика була притаманна і 20-30-м рокам, коли здійснювались деякі кроки із запровадження так званої політики українізації, котра, по суті, була придушена в зародку. У 1923 р. секретар ЦК КП(б)У Д.З. Лебідь, прислуговуючи московським більшовицьким лідерам, висунув теорію "боротьби двох культур". Згідно з нею українська мова і культура визнавалися як селянські, відсталі, а російська – як пролетарська, а отже – передова. Ця теорія стала ідеологічною платформою для поширення українофобії. Українофоби на місцях почали удаватися до відкритого бунту проти українізації. У Миколаєві, наприклад, батьки старших груп трудової школи № 15 висунули ультимативну умову: якщо перша група не буде російськомовною, то діти не підуть взагалі до школи.

Окружна інспектура йшла назустріч, намагалася досягти компромісу з батьками-бунтівниками. Але чим більше інспектура поступалася, тим більше "розпалювались" українофоби. Вони писали безпідставні скарги до урядових інстанцій, в т.ч. Голові Президії ВУЦВК Г. Петровському. Компетентні державні органи не давали принципової обґрунтованої оцінки цим явищам, що було явним потуранням українофобам, сприяло їх подальшій активізації [4].

Навіть прямі образи, за котрі і за тодішнім законодавством винних потрібно було б притягувати до відповідальності, українофобам сходили з рук. Наприклад, службовець суднобудівного заводу ім. Марті Новиков цинічно і брутально заявляв, що "українська мова – це собача мова" [5]. Не випадково знайшлось багато захисників, у тому числі й у Наркомосвіті, у професора Одеського інституту народного господарства П.М. Толстого, котрий на засіданні відомчої комісії інституту заявив: "Стан з вирішенням національного питання вважаю насильницьким, а товаришів, що перейшли на викладання українською мовою, – ренегатами" [6]. Хоча тодішня українізація у вищих навчальних закладах ледь досягала 30%, і то часто формально. Тож чи можна було і завіщо звинувачувати у зрадництві тих, хто перейшов на викладання свого предмета рідною українською мовою в Україні?

З причини потурання українофобам українізація (у розумінні відродження) не відбулася. Відомо, що у другій половині 30-х років вона цілком була потоплена сталінським етноцидом. Це були "золоті часи" для українофобів, адже "батько усіх народів" їх надійно захищав від усіляких там проявів

"українського буржуазного націоналізму". Разом з тим ці часи стали трагічними й для тих, хто потурав українофобам. Бо й самі вони (наприклад, П. Постишев та багато інших) попадали під гільйотину людоненажерливого диктатора.

"Надійним гарантом" захисту статус-кво російської мови і культури був і брежнєвський тоталітарний режим. Він здійснював цілеспрямовану політику русифікації й асиміляції з проголошенням ідеї "зближення та злиття націй", що призвело до значного зменшення кількості українців [8]. Відбулися денационалізація й асиміляція українців у російські етнічні спільності. Не менш згубними були в процесі русифікації паплюження та розклад морально-духовного обличчя українського етносу. І як результат – поява в Україні великої кількості перевертнів, манкуртів, яничар та інших соціально спотворених людей, тобто "своїх" українофобів.

Із проголошенням незалежності український народ повернувся до свого національного коріння, намагаючись відродити історичну пам'ять, культуру, традиції, національний дух. Таке природне зростання націоналізму зіткнулося з нароснуванням нової хвилі українофобії.

З розпадом СРСР росіяни в Україні лишилися де-юре статусу панівної нації, а також перманентних фінансово-матеріальних та інших ін'єкцій на підтримку привілейованого стану. Ця формальна зміна статусу – з панівного на "національну меншину" – дуже болісно сприйнята багатьма росіянами. Як наслідок – спалах, з одного боку, зловісних, відчайдушних, безрозсудливих, з іншого – завуальованих, витончених проявів українофобії.

На жаль, у Росії немало послідовників Лужкова і Жириновського (до речі, останнього на виборах Президента підтримало більше 2% виборців), котрі сплять і бачать, як Україна знов стає окраїною Росії. Прикро, але і в Україні підтримують такі бажання наші доморошені українофоби. Хіба не на це направлене, наприклад, протизаконне рішення Миколаївської міської Ради (26.04.1994 р.) про запровадження в місті офіційного функціонування російської мови як державної. Введення таким шляхом двомовності створило б підґрунтя для розгулу шовіністичної українофобії в регіоні.

Уже тоді, підтримуючи міську Раду, викладач Миколаївського сільгоспінституту О. Свиначук розгорнув кампанію по збору підписів на підтримку державної двомовності. Студентам, які відмовлялися ставити підпис, загрожував зниженням оцінок на іспиті. Директор

Миколаївської середньої школи № 61 В. Шипілов, всупереч справедливим вимогам батьків учнів і здоровому глузду взагалі, чинив шалений опір щодо переведення цієї школи з російсько- на україномовну, хоча в мікрорайоні проживала переважна більшість українців. У своїх протидіях, під час бесід з батьками учнів, він називав Т.Г. Шевченка "ваш ідол" [9].

Подібних прикладів українофобії можна навести ще багато. І якщо з цим негативним явищем не

боротися, воно нанесе чималу шкоду українському державотворенню. Досить хоча б подивитися, чим торгують у кіосках засобів масової інформації, на книжкових прилавках, чим заповнений телеефір [10].

Доводиться робити сумний висновок: українофобія поглиблює і економічну, і духовну кризу в державі. З нею потрібно вести організовану, конструктивну боротьбу на всіх рівнях.

Література

1. Краткий политический словарь / В.П. Абаренков и др. – М.: Политиздат, 1987. – С. 489.
2. Мала енциклопедія етнодержавознавства. – К., 1996. – С. 819.
3. Радянське Прибужжя. – 2000. – 2 березня.
4. Соболев П. Українофобія на терені шкільництва // Рідна школа. – 1996. – № 9. – С. 8.
5. Шлях індустріалізації. – 1931. – 4 липня.
6. Державний архів Одеської області, ф. 134, оп. 1, спр. 1481, арк. 106.
7. Центральний держархів вищих органів влади та управління України, ф.166, оп. 6, спр. 10843, арк. 166.
8. Даниленко В. Троянський кінь "українізації" // Віче. – 1997. – № 5. – С. 149.
9. Радянське Прибужжя. – 1997. – 5 червня; 2000. – 2 березня.
10. Літературна Україна. – 2000. – 3 лютого.

Стаття надійшла до редакції 13.06.2001 р.